

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA

APLIKACIJA TEORIJE PARTNERSKE NAVEZANOSTI
NA VZGOJNI STIL STARŠEV

NEŽKA KREČIČ

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

Aplikacija teorije partnerske navezanosti na vzgojni stil staršev

(The applications of adult partner attachment theory in parenting styles)

Ime in priimek: Nežka Krečič

Študijski program: Biopsihologija

Mentor: doc. dr. Helena Smrtnik Vitulić

Somentor: asist. mag. Vesna Jug

Koper, avgust 2014

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Nežka KREČIČ

Naslov zaključne naloge: Aplikacija teorije partnerske navezanosti na vzgojni stil staršev

Kraj: Koper

Leto: 2014

Število listov: 33

Število slik: 1

Število referenc: 32

Mentor: doc. dr. Helena Smrtnik Vitulić

Somentor: asist. mag. Vesna Jug

Ključne besede: družina, navezanost, partnerski odnos, vzgojni stili

Izvleček:

Partnerski odnos je proces, ki se nenehno razvija in lahko ima tudi svoje »vzpone« in »padce«, še posebej, ko se v partnerstvu rodi otrok. Težnjo staršev k razvijanju otrokovih potencialov imenujemo vzgoja, vzgojni stili pa so značilni načini, s katerim starši pristopajo k otroku. Razlikujemo med permisivnim, avtoritarnim in avtoritativnim vzgojnim stilom otrok. Za permisivni je značilna velika mera otrokove svobode, lahko ga delimo še na popustljivi in zanemarjajoči vzgojni stil. Avtoritarni vzgojni stil temelji na ubogljivosti in podrejenosti otroka. Za avtoritativni vzgojni stil je v začetnih fazah razvoja značilna jasna avtoriteta, ki se postopoma umika iz otrokovega razvoja. Kateri vzgojni stil bo prevladujoč v starševskih pristopih do otroka, je odvisno tudi od partnerskega odnosa oz. navezanosti med partnerjema, ki pa je pogojena tudi z njihovimi izkušnjami z navezanostjo v odnosu do svojih staršev. Razlikujemo med varno, izogibajočo in preokupirano navezanostjo. Za varno partnersko navezanost je značilno medsebojno spoštovanje, zaupanje, intimnost v odnosu. Preokupiran stil se kaže kot nizko samovrednotenje in pozitivno vrednotenje drugih. Za izogibajoč stil navezanosti je značilno nezaupanje drugim, bližina ljudi jim je neprijetna, delimo ga še na plašljivo – izogibajoč in odklonilno - izogibajoč stil navezanosti. Predvsem starši, ki so skozi svoje družinske odnose oblikovali varno navezanost bodo pri svojih otrocih pogosteje uporabili

avtoritativni vzgojni stil. Starši s prevladujočim izogibajočim stilom navezanosti bodo pri vzgoji otrok pogosteje izbrali bodisi permisivni bodisi avtoritarni vzgojni stil, starši, pri katerih prevladuje ambivalentni stil navezanosti, bodo pri vzgoji svojih otrok uporabljali predvsem avtoritarni vzgojni stil.

Key words documentation

Name and SURNAME: Nežka KREČIČ

Title of the final project paper: The applications of adult partner attachment theory in parenting styles

Place: Koper

Year: 2014

Number of pages: 33

Number of figures: 1

Number of references: 32

Mentor: Assist. Prof. Helena Smrtnik Vitulić, PhD

Co-Mentor: Assist. Vesna Jug, Msc

Keywords: family, partnership, attachment, parenting stiles

Abstract:

The partnership is constantly evolving process and may have its "ups" and "downs", especially when a child is born. Parent's tendency to develop children's potentials is called parenting. Parenting style is characterized by the ways in which parents approach the child. A distinction is made between permissive, authoritarian and authoritative parenting style. Permissive is characterized by a large degree of freedom given to the child; it can be further divided on the indulgent and neglectful parenting style. An authoritarian parenting style is based on obedience and subordination of the child. Authoritative parenting styles in early stages of development distinct authority that is gradually withdrawing from the child's development. Which parenting style will be dominant it also depends on a partnership or attachment between the partners, which is also conditioned by their experiences with attachment in relation to their parents. We distinguish between secure, avoiding and preoccupied attachment. Secure partner attachment is characterized by mutual respect, trust and intimacy. Preoccupied style is manifested as low self-worth and a positive evaluation of others. Avoidant attachment style is characterized by distrust of others; they are uncomfortable with closeness of people. Avoidant attachment is divided into dismissing avoidant and fearful avoidant attachment style. Mainly parents whose

family relationships have formed secure attachment more frequently use authoritative parenting style with their children. Parents with a dominant avoidant attachment style for parenting more frequently chose either permissive or authoritarian parenting styles. Parents with a predominantly ambivalent attachment style for parenting more frequently chose authoritarian parenting style.

ZAHVALA

Za pozitiven odnos, strokovne nasvete in spodbudo pri pisanju zaključne naloge bi se rada zahvalila mentorici doc. dr. Heleni Smrtnik Vitulić in asis. mag. Vesni Jug.

Največja zahvala gre moji mami Silvani za vso pomoč in podporo v času nastajanja tega dela.

Posebna zahvala za vso potrpežljivost gre tudi možu in hčerki, ki ju imam neskončno rada.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Vloga družine, partnerski odnos in starševstvo	2
1.1.1	Vloga družine	2
1.1.2	Partnerski odnos	2
1.1.3	Starševstvo.....	3
2	TEORIJA NAVEZANOSTI	4
2.1	Navezanost v otroštvu.....	4
2.2	Stili navezanosti v otroštvu.....	4
2.2.1	Varna navezanost.....	5
2.2.2	Izogibajoča navezanost.....	5
2.2.3	Ambivalentna navezanost.....	5
2.2.4	Dezorganizirana navezanost.....	6
2.3	Navezanost v odraslosti	7
2.3.1	Dvodimenzionalni model navezanosti v odraslosti.....	7
2.4	Stili navezanosti v odraslosti	8
2.4.1	Varna navezanosti.....	8
2.4.2	Preokupiran oziroma anksiozno-ambivalenten stil navezanosti.....	8
2.4.3	Izogibajoč stil navezanosti	9
3	VZGOJA	11
3.1	Definicija vzgoje.....	11
3.2	Vloga in pomen družinske vzgoje	11
3.3	Vzgojni stili.....	12
3.3.1	Avtoritarni, represivni vzgojni stil	13
3.3.2	Permisivni vzgojni stil.....	14
3.3.3	Avtoritativni, demokratični vzgojni stil.....	16
4	POVEZAVA MED PARTNERSKO NAVEZANOSTJO STARŠEV IN NJIHOVIMI VZGOJNIMI STILI OTROK.....	18
5	SKLEPI	20
6	VIRI.....	22

KAZALO SLIK

Slika 1. Model navezanosti v odraslosti (Bartholomew in Horowitz, 1991, str. 227).....	8
--	---

1 UVOD

Družina in družinsko življenje se v zadnjih desetletjih pomembno spreminjata, dopolnjujeta, tudi zaradi spoznanj iz tako imenovane psihologije družine, ki kot psihološka disciplina omogoča nova spoznanja, koncepte in teoretične modele o tem, kako družina vpliva na razvoj otroka. Ta spoznanja niso dokončna in še nastajajo ter se izpopolnjujejo (Čaćinovič Vogrinčič, 1998). Družina pomembno vpliva na otrokov razvoj predvsem v prvih letih njegovega življenja, ko se otrokova osebnost najbolj oblikuje (Lepičnik Vodopivec, 1996). Otrok znotraj svoje družine oblikuje tudi vrste navezanosti, ki pomembno vplivajo na nadaljnje odnose, ki jih bo oblikoval z drugimi skozi življenje. Vrste navezanosti definira teorija navezanosti, ki sta jo razvila otroški psihiater in psihoanalitik John Bowlby ter njegova sodelavka, psihologinja Mary Ainsworth (Žvelc, 2011). Hazan in Shaver (1987) pa sta njuno teorijo aplicirala na partnerski odnos v odraslosti in tako opisala tri stile navezanosti v odraslosti, podobno kot se v otroštvu izoblikujejo čustvene vezi med otroci in njihovimi starši. Velika verjetnost je, da si ravno na temeljih navezanosti iz otroštva izbiramo potencialne partnerje, s katerim tako ponovimo vzorec, ki smo ga oblikovali z materjo v zgodnjem otroštvu. Odnos med materjo in očetom pa ima lahko zelo pomemben vpliv na način vzgoje njunih otrok. Spoznanja raziskav o pomenu navezanosti med partnerjema za vzgojo otrok so izredno pomembna za vse, ki se izobražujejo za delo z ljudmi, in tiste, ki se profesionalno ukvarjajo z odnosi v družinah.

Pri pisanju zaključne naloge smo se kot prvo osredotočili na vlogo družine, jo opredelili in opredelili tudi partnerski odnos in starševstvo. V nadaljevanju je najprej podrobno predstavljena kompleksna teorija navezanosti, predvsem navezanost v otroštvu, pri čemer smo podrobno predstavili pojme in pojave, ki so bili osnova za razumevanje partnerske navezanosti v odraslosti. Pri predstavitvi teorije navezanosti smo izhajali predvsem iz literature avtorjev Hazan in Shaver (1987) ter Bartholomew in Horowitz (1991). V nadaljevanju zaključne naloge smo preučili in predstavili vzgojo in vzgojne stile iz literature različnih avtorjev, kot so na primer Gostečnik, Pahole in Ružič (2000) ter Peček Čuk in Lesar (2009). V zaključnem delu smo predstavili aplikacijo teorije partnerske navezanosti na vzgojne stile staršev, pri tem pa smo izhajali iz ugotovitev različnih raziskav in s tem dosegli cilj, ki je bil zastavljen kot ključen v zaključni nalogi.

1.1 Vloga družine, partnerski odnos in starševstvo

1.1.1 Vloga družine

Za vsakega posameznika je družina prvi socialni sistem, v katerem začne prepoznavati, poimenovati svoje potrebe, prav tako se jih uči izraziti in jih zadovoljiti. V družini soobstajajo individualne potrebe staršev in otrok, ki vplivajo na komunikacijo med otrokom in starši (Čaćinovič Vogrinčič, 1998). Psihologija družine se kot psihološka disciplina še oblikuje, koncepti in teoretični modeli še nastajajo in se izpopolnjujejo, saj se družina in družinsko življenje v zadnjih desetletjih pomembno spreminjata. Spreminjanje prinaša s seboj tudi vrsto problemov, na katere velikokrat družine niso pripravljene. Definicija družine je predmet znanstvenega premisleka, saj so se v zadnjih desetletjih močno spremenile oblike družinskega življenja. Vloge v družini se vedno oblikujejo tako, da vsak član prispeva svoj del k odnosom in dinamiki v družini. Socializacija otroka v družini je posebna, saj je njen rezultat odvisen od ravnanja družinskih članov. Psihosocialni razvoj osebnosti otroka je odvisen tudi od načina delovanja družine, v kateri je otrok odrasel (Čaćinovič Vogrinčič, 1995, 1998; Poljšak Škraban, 2007). Pomembna značilnost družin, ki razmeroma dobro funkcionirajo, je kakovost odnosov in sposobnost prilagajanja na spremembe v družini (Poljšak Škraban, 2007). Družina je prvo otrokovo okolje, ki pomembno vpliva na njegov razvoj predvsem v prvih letih njegovega življenja, saj se takrat otrokova osebnost v največji meri razvija. Rojevanje in vzgoja otrok ter osebna in duhovna rast posameznikov znotraj družinskega sistema so lahko pomembni cilji v njem ter omogočajo značilno delovanje posameznih delov družinskega sistema (Lepičnik Vodopivec, 1996).

1.1.2 Partnerski odnos

Vsak odnos je proces, še posebej partnerski, saj se razvija in raste, ima »vzpone« in »padce« (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000). Partnerski odnos je več kot le priložnostno in bežno prijateljstvo, pogosto je pomembna odločitev dveh odraslih oseb, ki si želita, da bi skupaj osebno rasla ter nista biološko povezana. Tesno prijateljstvo in partnerstvo sta naravni potrebi in hkrati vrednoti, ki ju priznavajo vse kulture. Takšen partnerski odnos je navadno tudi osnova za doseganje intimnosti in osnova za oblikovanje skupnega življenja (Musek, 1995, 2005).

1.1.3 Starševstvo

Od zdravega in funkcionalnega starševstva je v največji meri odvisno, kako se bo razvijal otrok. Starši so odgovorni za to, da otroku omogočijo razvoj in zadovoljitev otrokovih potreb. Za otroka je bistveno, da mu starši omogočajo razumevanje in sočutje, ko se ta znajde v stiski. Starševstvo pomeni sledenje otroku, sočustvovanje z njim v njegovih stiskah, starši otroku pomagajo na poti k samostojnosti, ga podpirajo, ga imajo radi brez vnaprejšnjih pričakovanj, da bi dobili nekaj v zameno. Poleg tega je zelo pomembno, da se starši medsebojno spoštujejo, saj se otrok spoštovanja uči iz njihovega odnosa (Gostečnik, 2009). Starševstvo je najzahtevnejši in najbolj odgovoren »poklic«, lahko pa tudi najlepši, vendar se večina ljudi starševstva nikjer ne uči, ampak način starševstva oblikujejo po modelu svojih staršev. Oče in mati naj bi v vzgoji sodelovala, se medsebojno dopolnjevala, podpirala. To pa je možno le ob trdnem partnerskem odnosu iz katerega črpata moč, saj je sodelovanje staršev v vzgoji pogosto »zrcalo« njunega partnerskega odnosa (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000).

2 TEORIJA NAVEZANOSTI

2.1 Navezanost v otroštvu

Teorijo navezanosti sta razvila otroški psihiater in psihoanalitik John Bowlby ter njegova sodelavka, psihologinja Mary Ainsworth (po Žvelc, 2011). Ni vrste, kjer bi trajalo tako dolgo, da se navezanost pojavi, kot prav pri človeku, saj se ta rodi tako zelo nezrel in se počasi razvija (Bowlby, 1991). Siegel (1999) navaja, da prav bližina z materjo dojenčku omogoči zaščito pred stradanjem, nevarnostjo, kot tudi neugodnimi temperaturnimi spremembami, po drugi strani pa prav navezanost dojenčka lahko motivira, da išče bližino ter vzpostavitev komunikacije s starši. Prav tako navezanost na najbolj osnovnem evolucijskem nivoju poveča možnosti za dojenčkovo preživetje. Navezanost s skrbnikom dojenčku omogoča, da njegovi ne-zreli možgani preko svojih staršev zadovoljujejo svoje temeljne potrebe, ki mu omogočajo preživetje in razvoj. Medosebni odnos med otrokom in staršem vpliva tudi na rast razvijajočih se otrokovih možganov in tako oblikuje njihovo značilno strukturo. Kakšno strategijo navezanosti bo otrok razvil, pa je odvisno od vzorca komunikacije med staršem in otrokom (Siegel, 1999). Bowlby (1991) je kot začetnik teorije navezanosti spoznanja črpal iz raziskav o vedenju različnih živalskih vrst ob prisotnosti ter odsotnosti matere. Njegova teorija izhaja iz teorije objektnih odnosov, ki predpostavlja, da se psihični aparat gradi na podlagi odnosov s pomembnimi drugimi osebami, ti odnosi se ponotranjijo in postanejo del našega notranjega sveta. Ti ponotranjeni odnosi vplivajo na poznejše vzpostavljanje odnosov z drugimi ljudmi. Otrokovi delovni modeli sebe in objektov navezanosti vsebujejo pričakovanja, kako bodo druge osebe delovale ter kakšen bo otrok sam v odnosih z njimi (Bowlby 1991; Praper 1996).

2.2 Stili navezanosti v otroštvu

S postopkom *tuja situacija*, ki je v zadnjih desetletjih pogosto uporabljen kot metoda merjenja kakovosti otrokove navezanosti, lahko ločimo različne vzorce otrokove navezanosti (De Wolff in van IJzendoorn, 1997, po Cugmas, 2003). Ta temelji na kratkotrajni ločitvi otroka od matere in ponovnemu srečanju z njo. Gre za opazovanje odnosov med otrokom in materjo ter neznanu osebo v laboratorijski igralnici. Pomembno je predvsem otrokovo obnašanje do matere pri ponovnem srečanju z njo. Ainsworth je z raziskovalci v prvem letu otrokovega življenja izvedla tudi opazovanje na domu, kjer so opazovali razlike v primernosti, hitrosti in občutljivosti materinega odgovora na otrokove potrebe (Cugmas, 2003).

2.2.1 Varna navezanost

Otroci, ki so varno navezani, v postopku *tuja situacija* izražajo stisko in stres ob separaciji od matere. Ob ponovnem srečanju se matere razveselijo, ji pokažejo naklonjenost, iščejo kontakt in telesno bližino, se takoj pomirijo ter hitro pokažejo interes za ponovno raziskovanje okolja in se vrnejo k igri. Opazovanje teh otrok na domu pokaže, da so njihovi starši, predvsem matere, emocionalno dostopni, učinkovito zadovoljujejo otrokove potrebe, se odzovejo na otrokovo iskanje bližine (Ainsworth idr., 1978). Varno navezani otroci sebe zaznavajo kot ljubljene, objekte navezanosti pa vredne zaupanja (Liotti, 1992).

2.2.2 Izogibajoča navezanost

Otroci z izogibajočo navezanostjo se v poskusu *tuja situacija* ne zanimajo za mater, se izogibajo stikov z njo, ob njenem odhodu doživljajo minimalen stres in ne kažejo stiske. Ob ponovnem srečanju matere ne upoštevajo in se je izogibajo. Opazovanje otrok z izogibajočo navezanostjo v odnosih z materjo pri njih doma pa pokaže, da so matere emocionalno nedostopne in neobčutljive na otrokovo čustveno stanje, otrokovih potreb ne zadovoljujejo učinkovito, lahko pokažejo jezo ob otrokovem iskanju bližine, lahko se popolnoma izogibajo nežnostim (Ainsworth idr., 1978). Sebe tako zaznavajo kot neljubljene, objekte navezanosti pa sovražne (Liotti, 1992).

2.2.3 Ambivalentna navezanost

Otroci z ambivalentno navezanostjo v poskusu *tuja situacija* ob separaciji z materjo pokažejo izjemno stisko ter se ob ponovnem srečanju z njo težko pomirijo in potolažijo. Po vrnitvi matere se prav tako ne vrnejo takoj k igri ter nihajo med zavračanjem matere in iskanjem bližine z njo (ambivalenca), lahko se pokaže tudi upiranje otroka, otrok izraža jezo v odnosu do matere in jo potiska stran od sebe. Opazovanje teh otrok v interakciji z mamo pri njih doma je pokazalo na materino pomanjkanje doslednosti v vzgojnih odzivih do otroka ter pomanjkanje odzivnosti na otrokove potrebe (Ainsworth idr., 1978; Žvelc, 2011). Otroci razvijejo dvojni model sebe in objekta navezanosti, saj pozitivne interakcije spodbujajo pozitivno samopodobo in podobo objekta navezanosti, nepredvideni dogodki pa spodbujajo predstave o objektu navezanosti kot nevrednemu zaupanja, sebe pa zaznavajo kot osamljeno in ogroženo osebo (Liotti, 1992).

2.2.4 Dezorganizirana navezanost

Otroci z dezorganizirano navezanostjo v poskusu *tuja situacija* kažejo nasprotujoča si čustva v odnosu do matere: materi se želijo približati, vendar se ji naposled odmaknejo. Otroci s tem stilom navezanosti v odnosih s starši pogosto doživljajo strah. Velikokrat so to otroci, ki odraščajo v disfunkcionalnih družinah, v katerih se lahko dogajajo zlorabe idr. (Siegel, 1999; Žvelc, 2011). 82% trpinčenih dojenčkov izraža dezorganiziran vzorec navezanosti (Lyons-Ruth, Alpern in Repacholi, 1993, po Cugmas, 2003) Prav tako imajo otroci z dezorganiziranim stilom navezanosti največjo možnost, da razvijejo klinične težave (Siegel, 1999; Žvelc, 2011).

Cugmas (1998, po Žvelc, 2011) na osnovi ugotovitev različnih raziskav zaključuje, da je varno navezanih otrok od 62 do 78%, izogibajoče se navezanih otrok je od 11 do 25% in ambivalentno navezanih 7 do 15%.

2.3 Navezanost v odraslosti

Bowlby (1991) je poudaril, da navezanost ni omejena samo na otroštvo, ampak se nadaljuje skozi celo življenje. Na osnovi svojega strokovnega dela z ljudmi je sklepal, da so lahko otrokove dejanske izkušnje v družini eden izmed najpomembnejših vzrokov za otrokove čustvene motnje. Navezanost je vseživljenjski proces, tako tudi mladostniki in ljudje v različnih obdobjih odraslosti oblikujejo različne vrste navezanosti na osebe, ki so jim pomembne. Raziskave kažejo, da jedrne značilnosti stilov navezanosti v otroštvu ostajajo relativno stabilne skozi vse življenje (Benoit, Parker, 1994).

2.3.1 Dvodimenzionalni model navezanosti v odraslosti

Ideje teorije navezanosti, ki sta jih razvijala Bowlby in Ainsworthova (Žvelc, 2011), sta Hazan in Shaver (1987) aplicirala na partnerski odnos v odraslosti in tako razvila vprašalnik, s katerim ugotavljamo stile navezanosti v odraslosti. Ta vprašalnik vsebuje opise treh stilov navezanosti v odraslosti, ki so podobni tistim, ki jih otroci oblikujejo v odnosih z njihovimi starši. Za odrasle je značilna varna, anksiozno-ambivalentna in izogibajoča navezanost. Hazan in Shaver sta ugotovila, da se približno 56% ljudi samooceni kot varno navezane, 24% kot izogibajoče in 20% kot anksiozno-ambivalentne. Pomembnejših razlik med spoloma v pogostosti posameznih stilov navezanosti ni bilo (Hazan in Shaver, 1987). Bartholomew in Horowitz (1991) sta na podlagi Bowlbyjevih delovnih modelov razvila novi dimenziji, ki temeljita na modelu navezanosti v odraslosti (Bartholomew in Horowitz, 1991). Nastali sta dve dimenziji: model sebe in model drugih. Ti dve dimenziji se delita med negativno in pozitivno podobo in tako lahko na njunih temeljih opišemo štiri kombinacije. Te sta opisala kot štiri stile navezanosti v odraslosti: varen, preokupiran, odklonilen in plašljiv stil navezanosti. Vsakega od teh stilov sta opisala glede na to, ali se posameznik pozitivno/negativno samovrednoti oz. razvije pozitiven ali negativen model sebe (razvije občutek, da je vreden zaupanja, ljubezni in podpore ali tega ni vreden) in glede na to, ali posameznik pozitivno/negativno vrednoti druge ljudi (druge označuje kot vredne zaupanja, ljubezni in podpore ali jih označuje kot tega nevredne). Če torej združimo omenjene kombinacije pozitivnega/negativnega odnosa do sebe in pozitivnega/negativnega odnosa do drugih, dobimo vse štiri stile navezanosti v odraslosti, tj. varen stil navezanosti, ki združuje pozitiven model sebe in drugih, preokupiran stil, ki združuje negativen model sebe in pozitiven model drugih, odklonilen stil, ki združuje pozitiven model sebe in negativen model drugih, ter plašljivo izogibajoč stil, ki združuje negativen model sebe in drugih. (Bartholomew in Horowitz, 1991).

		MODEL SEBE (Odvisnost)	
		Pozitiven (nizka)	Negativen (visoka)
MODEL DRUGIH (Izogibanje)	Pozitiven (nizko)	VAREN Udobnost v intimnosti in avtonomiji	PREOKUPIRAN Preokupiran z odnosi
	Negativen (visoko)	ODKLONILEN Zanikanje intimnosti Kontra-odvisen	PLAŠLJIV Strah pred intimnostjo Socialno izogibajoč

Slika 1. Model navezanosti v odraslosti (Bartholomew in Horowitz, 1991, str. 227).

2.4 Stili navezanosti v odraslosti

2.4.1 Varna navezanost

Večina oseb brez večjih težav oblikuje čustvene vezi z drugimi ljudmi, se v odnosih počuti varno, se lahko zanese na druge in drugi nanje. Ti ljudje se zelo dobro samovrednotijo in brez težav priznavajo tudi svoje negativne strani. To je značilno za osebe z varnim stilom navezanosti (Bartholomew in Horowitz 1991; Hazan in Shaver, 1987; Mikulincer, 1995). Zanje je značilno tudi optimistično in konstruktivno spoprijemanje z različnimi življenjskimi ovirami (Mikulincer, 1995). V partnerskih odnosih so osebe z varnim stilom navezanosti zmožne intimnosti, spoštovanja in bližine, konflikte pa najpogosteje rešujejo konstruktivno (Bartholomew in Horowitz, 1991). Ti posamezniki se v partnerskem odnosu spoštujejo, si zaupajo, zanje je značilna intimnost v odnosu in čustvena bližina s partnerjem, ti odnosi so pogosto dolgotrajni. Prav tako je doživljanje in izražanje jeze oseb z varnim stilom navezanosti konstruktivno in situacijam primerno (Rholes, Simpson in Orina, 1999). Varno navezani odrasli si ne želijo odvisnosti od drugega, pač pa si želijo intimnosti, prav tako sta zanje značilna vzajemnost in zaupanje (Hazan in Shaver, 1987). Varno navezani odrasli ohranijo splošno pozitivno medosebno vrednotenje sebe in drugih, čeprav se občasno soočajo tudi s težavnimi obdobji (Scott in Cordova, 2002).

2.4.2 Preokupiran oziroma anksiozno-ambivalenten stil navezanosti

Osebe s preokupiranim oz. anksiozno-ambivalentnim stilom navezanosti se želijo zblížiti z drugimi, vendar jih je strah zavrnitve; ugotavljajo, da si drugi take bližine ne želijo. V partnerskem odnosu so velikokrat v dvomu in zaskrbljene, če jih ima partner sploh rad (Hazan in Shaver, 1987). Osebe z omenjenim stilom navezanosti v stiski postanejo

anksiozne in iščejo podporo pri svojih partnerjih, če pa dobijo od partnerjev premalo podpore, postanejo jeze, hkrati pa doživljajo strah pred izgubo osebe, na katero so navezane (Rholes, Simpson in Orina, 1999). Zanje sta značilni negativna samopodoba ter pozitivna podoba drugih (Mikulincer, 1995). Ljubezen doživljajo kot obsesijo, tudi zaljubijo se hitro in z lahkoto, za partnerski odnos pa je pogosto značilno doživljanje ekstremne seksualne privlačnosti do partnerja in doživljanje ljubosumja. Osebe s preokupiranim oz. anksiozno-ambivalentnim stilom navezanosti so pogosto zelo posesivne do drugih. Pogosto kažejo pretirano skrb do drugih, celo samopožrtvovalno, a kompulzivno, hkrati pa doživljajo, da sami enake mere skrbi in podpore ne prejema nazaj. Osebe z omenjenim stilom navezanosti kažejo odvisnost od drugih ljudi (Hazan in Shaver, 1987). Osebe s tem stilom navezanosti v odnosu do drugih pogosto doživljajo jezo, strah pred izgubo ljubljene osebe, osamljenost, krivdo in si želijo po tem, da bi jim drugi izkazovali ljubezen (Žvelc, 2011).

2.4.3 Izogibajoč stil navezanosti

Hazan in Shaver (1987) sta navedla, da je za izogibajoč stil navezanosti značilno nezaupanje do drugih, da jim je bližina z drugimi ljudmi neprijetna in se je izogibajo. Na druge ljudi se težko zanesejo in jim težje zaupajo, strah jih je intimnosti. Bartholomew in Horowitz (1991) sta izogibajočo navezanost razdelila na dva stila: plašljivo-izogibajoč in odklonilni stil navezanosti.

2.4.3.1 Plašljivo-izogibajoč stil navezanosti

Plašljivo-izogibajoč stil navezanosti je značilen za ljudi, ki niso sproščeni pri navezovanju novih stikov, ljudem težko zaupajo, prepričani so, da so drugi ljudje ne vredni njihovega zaupanja, bojijo se biti prizadeti. Doživljajo, da so ne vredni ljubezni, so zelo ranljivi, čustveno odvisni in ljubosumni. Zanje je značilna separacijska anksioznost. Te osebe imajo negativno samopodobo, pa tudi negativno podobo o drugih ljudeh (Bartholomew in Horowitz, 1991). Zanje je značilna sovražnost do drugih ljudi, nefunkcionalna jeza, pogosteje izražajo jezo kot osebe z varno navezanostjo ali preokupiranim stilom navezanosti (Rholes, Simpson in Orina, 1999). Težko ustvarijo partnerski odnos, če pa ga, so zelo odvisni od partnerja, v odnosu prevzamejo pasivno vlogo in so v odnos bolj vpleteni kot njihov partner (Bartholomew, 2000, po Žvelc, 2011). Starši odklonilno-izogibajočih odraslih pogosto neposredno izražajo negativna čustva do njih, kar naj bi prispevalo k njihovi plašnosti in izogibanju v odnosih (Bartholomew, 1990, po Žvelc, 2011).

2.4.3.2 Odklonilno-izogibajoč stil navezanosti

Osebe z odklonilno-izogibajočim stilom navezanosti se počutijo dobro brez tesnih odnosov z drugimi. Najbolje se počutijo, če so neodvisne od drugih, saj jim to daje občutek samozadostnosti. Pred razočaranjem se varujejo z izogibanjem odnosov, tako je za partnerske odnose, ki jih vzpostavljajo, značilno pomanjkanje intimnosti, bližine, nižja mera vpletenosti v odnos kot pri njihovih partnerjih. Pomembni so jim dosežki, svoboda in neodvisnost, torej tisti aspekti življenja, kjer odnosi, bližina, pomoč in odvisnost od drugih niso bistveni (Bartholomew in Horowitz, 1991). Tudi prijateljstva gradijo predvsem na vzajemnih interesih (hobiji in delo), manj pa na bližini, prav tako je za njihove partnerske odnose značilno pomanjkanje čustvene izraznosti, intimnosti in bližine (Bartholomew, 2000, po Žvelc, 2011). V odnosu z njimi so bili starši pogosto hladni, čustveno nedostopni, neobčutljivi za njihova čustva in potrebe, spodbujali so jih predvsem k doseganju šolskih in športnih dosežkov, torej k aktivnostim, pri katerih ni potrebno vzpostavljati intimnejših odnosov z drugimi (Bartholomew, 1990, po Žvelc, 2011).

3 VZGOJA

»Navezanost staršev se kaže tudi pri vzgoji njihovih otrok, saj daje starševstvo možnost opazovati, doživljati, se zanimati in prepoznati emocije pri sebi in svojih otrocih. Starši tako ob odraščajočem otroku lahko razmišljajo o svojih afektivnih izkušnjah in otroka ob tem spodbujajo, da samostojno rešuje emocionalne zaplete ter se avtonomno sooča s stresom« (Bowlby, 1982, po Jurič, 2009, str. 68). Zelo pomemben vpliv na razvoj ima na otroke prav odnos med materjo in očetom, saj ta otroku daje vzdušje varnosti, sprejetosti, ljubezni in dovoljenje, da se lahko posveti svojemu otroštvu (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000).

3.1 Definicija vzgoje

Peček Čuk in Lesar (2009) definirata vzgojo kot namerno in zavestno dejavnost v smeri doseganja določenih vrednot, norm, ciljev; vzgoja je načrtno in namerno vplivanje predvsem na pripadnike mladega rodu, njen temeljni cilj je čim bolj ustrezno vključiti mlade v obstoječa družinska, pa tudi družbena razmerja ter družbeno-kulturno resničnost, stvarnost. Vzgoja je ustvarjanje človeka. Vzgoja je odvisna od družbe in pogojena z družbenimi spremembami. Tako kot se spreminja družba, se spreminjajo tudi metode in postopki, ki jih pri vzgoji zagovarjamo, pa tudi cilji, ki jih želimo z vzgojo doseči. Vzgoja je težnja po razvijanju otrokovih potencialov in spodbujanje k moralnemu in sprejemljivemu načinu vedenja (Peček Čuk in Lesar, 2009).

3.2 Vloga in pomen družinske vzgoje

V razvojni psihologiji značilnosti družine, odnos in vedenje staršev do otrok predstavljajo pomembne okoljske dejavnike, ki vplivajo na razvoj otroka. Med okoljskimi dejavniki ima najmočnejši vzgojni vpliv na otroka družina, vendar na razvoj otroka vplivajo tudi drugi dejavniki izven njegove družine, kot so vrtci, šola, različne organizacije, v katerih se otroci izobražujejo in/ali izvajajo določene dejavnosti (športne, kulturne, religiozne ...). Družinska vzgoja je eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki zaznamuje osebnost vsakega posameznika (Žerovnik, 1996). Otrok se prek družinske vzgoje socializira, pridobiva izkušnje o življenju in medsebojnih odnosih (Lepičnik Vodopivec, 1996). Socializacija je proces, v katerem se oblikuje družbena identifikacija osebe, je proces aktivne osebne individualizacije, kjer je družina kot most med posameznikom in družbo (Lepičnik Vodopivec, 1996). Prvi otrokov svet se konstruira v družini, ki predstavlja *primarno socializacijo* (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Družina vpliva na otrokovo pridobivanje zaupanja v pomembne druge, saj s pomočjo družine oblikuje svoje zaupanje v

to, kako bo vstopal v medosebne odnose z drugimi in kako bo te odnose oblikoval (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Zgled je eno od najmočnejših vzgojnih sredstev, zato je pomembno, kako bo otrok dojemal svoje starše in kakšne odnose bo prepoznaval med njimi in njim samim (Pšunder, 2001; po Peček Čuk in Lesar, 2009) Vsaka družina vzgaja otroke nekoliko drugače, razlikuje se glede na vloge, ki jih imajo posamezni člani družine v družinskem sistemu, za družine je značilna specifična oblika komunikacijo med njenimi člani in večja ali manjša stopnja medsebojnega sodelovanja. Ne glede na svoje specifične značilnosti pa je naloga staršev v družini, da svojemu otroku pomagajo spoznati in razviti njegovo enkratnost (Lepičnik Vodopivec, 1996). V družini je pomembno t. im. zdravo družinsko vzdušje. O njem govorimo, kadar med družinskimi člani vladajo pozitivna čustva, medsebojno razumevanje, pripravljenost za sodelovanje in sporazumevanje, nasprotno pa v nezdravem družinskem vzdušju vladajo med njenimi člani ravnodušnost, čustvena napetost, ki se lahko stopnjuje v nestrpnost, lahko tudi v odkrito sovražnost, ali popolna duševna neprizadetost (Žerovnik, 1996). Če je družina sestavljena iz obeh staršev, je za zdrav razvoj otroka pomembno t. im. zavezništvo med starši, ki pomeni skladnost v pomembnih odločitvah za otroka, skladnost pri vzgojnem delovanju idr. Prehod iz otroštva v mladostništvo pomeni za družino veliko spremembo medosebnih odnosov znotraj družine. Če starša nista razvila varnega medsebojnega odnosa, lahko na spremembe odreagirata s pretirano kontrolo ali pa s popolno opustitvijo kontrole, kar lahko ogrozi zaupanje in povezanost med mladostnikom in starši (Kompan Erzar, 2003, po Jurič, 2009). Belsky (1997, po Jurič, 2009, str. 72) povzema rezultate različnih študij in meni, da so otroci zaradi različnih temperamentnih značilnosti različno dovzetni za vplive okolja tudi v najzgodnejšem obdobju. Tako imajo otroci zaradi temperamentnih značilnosti, ki so prirojene, visoko predispozicijo za razvoj določene navezanosti ne glede na samo senzitivnost in odzivnost staršev nanje. Otroci z določenimi značilnostmi temperamenta so lahko bolj dovzetni za način starševske nege kot drugi, kar prispeva k oblikovanju določenega stila navezanosti, ki ga pogosto ohranjajo tudi v odraslosti (Belsky, 1997, po Jurič, 2009). Na primer, lahko prilagodljiv, enostaven za pomiritev ali družaben otrok lahko izzove pozorno in toplo starševsko nego, medtem ko lahko in hitro razdražljiv ter zahteven otrok izzove razdražljivo starševsko nego ter umik stika in stimulacije s strani starša (Hinde, 1989, Linn in Horowitz, 1983, po Putnam, Sanson in Rothbart, 2002)

3.3 Vzgojni stili

Gostečnik, Pahole in Ružič (2000) vzgojni stil opredelijo kot način, s katerim starši, lahko namerno ali nenamerno, pristopajo k otrokom, kako jih vzgajajo za odgovornost, kako poteka odločanje, kakšen je njihov odnos do otrok ter kaj pomeni odnos za zorenje in osamosvajanje mladostnika. K otrokovemu razvoju prispeva tudi vzgojni stil staršev, vendar posamezen vzgojni stil na vse otroke ne deluje povsem enako (Lepičnik

Vodopivec, 1996). Kakšen vzgojni stil bo oseba oblikovala, je odvisno od njenih osebnostnih značilnosti, njenega socialnega in ekonomskega statusa, vzgojnih stilov, ki so jih imeli v svoji družini (Lepičnik Vodopivec, 1996).

3.3.1 Avtoritarni, represivni vzgojni stil

Avtoritarni vzgojni stil je značilen za patriarhalni tip družinske vzgoje. Ta temelji na predpostavki, da je osnovna naloga vzgoje na otroka prenesti moralna pravila, norme, vrednote in načine vedenja, ki so uveljavljeni v družbi. Osebe z avtoritarnim vzgojnim stilom so prepričane, da bo otrok postal člen družbe, ko bo sprejel njena pravila. Pravila so navadno tu tradicionalna, trdna, predstavljajo se kot norme, o katerih se ne razpravlja, pravila pa lahko oblikuje tudi večina članov neke skupine ali družbe (Peček Čuk in Lesar, 2009). Pri avtoritarni vzgoji gre za načelo nezaupanja otrokom, zato je potrebno doseči njihovo vdanost s strogostjo in zastraševanjem. Ta vzgojni stil temelji na predpostavki, da mora biti otrok ubogljiv, da se podreja volji staršev, vzgojiteljev in/ali oblastnikov. Avtoritarni starši mnogokrat ne verjamejo v pridobitev avtoritete s toplimi in iskrenimi čustvenimi odnosi med ljudmi, prav tako ne verjamejo, da so otroci nanje navezani ter da jim otroci želijo ugajati in jim ustreči. Pri avtoritarni vzgoji starši k otroku pristopajo s položaja moči, ki jim ga daje avtoriteta. Tako otroci nimajo nobene možnosti odločanja, kaj šele, da bi sami razmišljali o posledicah svojih odločitev. Zato ravnajo tako, da bi ustregli staršem, da bi imeli pred njimi mir in bi se izognili posledicam svojega ravnanja. Starši prevzemajo nase probleme in težave otrok, saj verjamejo, da ti teh problemov niso sposobni sprejeti in reševati. Starši z avtoritarnim vzgojnim stilom otroke pogosto kritizirajo – kar-koli otroci naredijo, za starše ni nikoli dovolj dobro. Avtoritarni oz. represivni starši se bojijo izgube avtoritete, zato morajo imeti vedno prav (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000). Takšen odnos staršev do otrok, ki vključuje nadzor in nezaupanje do otrok, v otrocih sproži doživljanje anksioznosti, otroci lahko postanejo neposlušni, lahko pa postanejo pretirano poslušni in nesamostojni in se zato ne naučijo razmišljati s »svojo glavo«. Posamezniki, katerih starši so pri njihovi vzgoji uporabili predvsem avtoritaren vzgojni stil, sebe pogosto doživljajo kot nezmožne in nesposobne za reševanje problemov (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000; Lepičnik Vodopivec, 1996). Zelo dvomijo vase in v svoje odločitve, saj kot otroci niso bili vzgojeni, da bi postali samostojni, da bi naredili nekaj po svoje, da bi začeli razmišljati na svoj način, saj v očeh staršev ni nikoli nič dovolj dobro. Kljub navedenemu pa je bilo otrokom staršev z avtoritarnim vzgojnim stilom mnenje staršev zelo pomembno. Otroci in mladostniki so s strani staršev z avtoritarnim vzgojnim stilom deležni jasne strukture in omejitev, ker pa njihova mnenja niso bila upoštevana, so postali plahi ali pa so se začeli upirati proti vsakršni avtoriteti (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000). Kroflič (1997, po Peček Čuk in Lesar, 2009) mater in očeta kot lika avtoritete v tem vzgojnem stilu podrobno analizira. Mati je otrokom prva

»učiteljica«, njena vzgojna vloga pa je za otroka zelo pomembna, vendar pa za avtoritarni vzgojni stil ni ključna, saj naj bi bil odločilni dejavnik družinske vzgoje, ki temelji na avtoritarnem vzgojnem stilu, oče. Oče je v tem primeru brezpogojno nadrejeni, gospodar, oseba, ki jo je potrebno brezpogojno ubogati, ne sme se spraševati po razlogih za njegove ukaze. Kaznovanje (tudi fizično) je eno izmed glavnih sredstev avtoritarne vzgoje, vendar je le malo dokazov, da nagrajevanje in kaznovanje prinašata dolgotrajne spremembe v posameznikovem prosocialnem vedenju, ali da so učinki njune uporabe kakorkoli posplošeni v druge situacije (Peček Čuk in Lesar, 2009). Horvat Pšunder (2001, po Peček Čuk in Lesar, 2009) na osnovi ugotovitev številnih raziskav zaključuje, da s tehnikami discipliniranja, ki temeljijo na moči in fizičnem kaznovanju, starši na otroka negativno učinkujejo, saj mu s svojim ravnanjem ne pokažejo, kakšno vedenje je primerno (sporočajo samo kakšno vedenje je neprimerno). Ti negativni učinki so: otroci negativno vedenje le zatrejo ob prisotnosti kaznovalca, vendar ga ne odpravijo, kazen povežejo s kaznovalcem in z neprimernim vedenjem, tako to vedenje ni odpravljeno. Otroci na ta način ne razvijejo samodiscipline, ne ponotranjijo moralnih pravil, otrok lahko neprimerno vedenje uporabi tudi v primeru, ko si želi pozornosti staršev ali drugih odraslih oseb. Na ta način se otroci neustrezno učijo, da je moč ključna za »prevlado« nad drugimi, da je nasilje sprejemljivo in da je predvsem od drugih odvisno, ali bodo spremenili svoje vedenje (Peček Čuk in Lesar, 2009).

3.3.2 Permisivni vzgojni stil

Zagovorniki permisivnega vzgojnega stila menijo, da vzgoja otroka omejuje in pomeni izvajanje pritiska nad otrokom. Po mnenju omenjenih zagovornikov otrok potrebuje igro, vznemirjenje in veselje. Z vzgojo naj bi otroku ne dali možnosti, da se razvija tako, kot bi se lahko, saj naj bi z vzgajanjem zatirali in omejevali otrokove potencialne in interese. Permisivni vzgojni stil temelji na prepričanju, da je otrok sam sposoben spreminjati svoje vedenje brez zatiranja njegovih ustvarjalnih potencialov in individualnosti. Zagovorniki permisivnega vzgojnega stila verjamejo, da je kazen »napad« na otrokovo avtonomijo. Po njihovem mnenju naj bi pravila ogrožala otrokov vsestranski razvoj. V vzgoji, ki temelji na permisivnem vzgojnem stilu, je otroku dopuščena velika mera svobode, otrok sam odloča o svoji vzgoji, s strani staršev in vzgojiteljev pa je vzgojnega posredovanja, izražanja vzgojne moči in nadzora razmeroma malo (Pšunder, 2004, po Peček Čuk in Lesar, 2009). Pri permisivni vzgoji so otroci v središču pozornosti, starši so do njih ustrežljivi in jim dovolijo skoraj vse, saj menijo, da lahko na ta način otrokom nudijo ljubezen. Otroke starši s permisivnim vzgojnim stilom spodbujajo, da se sami odločajo o tem, kako naj se vedejo, hkrati pa jim sporočajo, da za svoja dejanja in posledice dejanj niso odgovorni sami, pač pa odgovornost za posledice otrokovih ravnanj prevzamejo starši. Tako se otroci (na)učijo odločati le na podlagi svojih trenutnih želja in se ne ozirajo na to, kakšne posledice ima

lahko njihovo ravnanje za druge in njih same. Hitro lahko zahtevnost otrok preraste zmogljivosti staršev, saj otrokove s strani staršev neizpolnjene želje v njih vzbujajo jezo (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000). Otrok vodenje oz. avtoriteto staršev potrebuje za razvoj, saj le na ta način razvija spoznanja o tem, kašno vedenje je sprejemljivo in kakšno ne, s tem vzgojnim stilom pa ne razvije občutka varnosti in pripadnosti, saj mu ga starši s permisivnim vzgojnim stilom ne zmorejo dati (Peček Čuk in Lesar, 2009). Tako kot pri avtoritarni vlogi, se tudi ob permisivnih starših otroci ne naučijo odgovornosti, pravil, samostojnosti, prav tako nikoli ne razvijejo povezave med lastno odločitvijo in posledicami te odločitve. Kasneje v življenju taki otroci hitro naletijo na omejitve in težave, ki jih niso vajeni. Spoznajo lahko, da njihov način vedenja ni konstruktiven in uporaben v realnem življenju, razen v njihovi družini, zato se lahko začnejo bati samostojnosti. Starši, pri katerih prevladuje permisivni vzgojni stil, izbirajo ta način vzgoje predvsem zato, ker menijo, da se bodo otroci brez njihovega omejevanja bolje počutili in da jim bodo, ko bodo odrasli, to ljubezen vedno vračali, saj so sami zanje vedno naredili vse (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000). Utemeljitelj tega vzgojnega stila je Jean-Jacques Rousseau, ki je otroka postavil v samo središče vzgojnega delovanja, kar imenujemo tudi pedocentrizem. Navidezno svobodni odnosi onemogočajo osamosvojitve od avtoritete, saj je otrok niti ne razume niti se je ne zaveda. Otroci, ki so jih starši vzgajali na permisiven način, pogosto razvijejo še bolj »ukazujočo« in »zavezujočo« ponotranjeno avtoriteto oz. nadjaz, kot tisti, ki so imeli izrazito represivno vzgojo, ta otroka sili k iskanju odobravanja s strani staršev z namenom okrepitve samozavesti. To pomeni, da je rezultat permisivne vzgoje posameznik, ki je odvisen od pozornosti drugih, ki z neprimernim vedenjem želi izzvati avtoriteto v drugih. Zaradi izredne želje po pozornosti posamezniku ni pomembno, ali je pozornost pozitivna ali negativna. Peček Čuk in Lesar (2009) tako vedenje razlagata kot posledico otrokove želje, da bi jim starši s kaznovanjem pokazali, da jim ni vseeno zanje. Tako je lahko permisivna vzgoja na svoj način še bolj represivna od izrazito represivne vzgoje, saj lahko tako otrok postane še bolj odvisen od drugih, nesamostojen in nesamozavesten. Lamborn idr. (1991, po Jurič, 2009) so predpostavili, da permisivni vzgojni stil ne predstavlja enotnega načina vzgajanja, ampak da ga sestavljata t. im. popustljivi in zanemarjajoči vzgojni stil.

3.3.2.1 Popustljivi vzgojni stil

Popustljivi vzgojni stil starševstva je tisti, pri katerem starši otroke razvajajo, so polni razumevanja, na svoje otroke so močno navezani, vendar od njih ne zahtevajo veliko. Starši, ki svoje otroke pretirano razvajajo, lahko izražajo toplino v odnosih, prav tako tudi sprejemanje, vendar jim manjka nadzor nad njihovimi otroki. Starši s popustljivim vzgojnim stilom verjamejo, da sta v odnosih z otroki pomembna zaupanje in demokracija, ki naj bi se izrazila v njihovi popustljivosti. Otroci staršev s popustljivim vzgojnim stilom

so lahko nagnjeni k agresivnosti, sicer pa so pogosto tudi pozitivno usmerjeni, vitalni, manjkata pa jim odgovornost do soljudi in samozaupanje (Lamborn idr., po Jurič, 2009).

3.3.2.2 Zanemarjajoči vzgojni stil

Zanemarjajoči vzgojni stil starševstva je značilen za starše, ki imajo glede na starše s preostalimi vzgojnimi stili najnižje izraženo sprejemanje otroka ter nadzor nad otrokom. Zanemarjajoči vzgojni stil pogosto uporabljajo tisti starši, ki so prezaposleni ter se zato za otroka in njegove dejavnosti premalo zanimajo, po drugi strani pa omenjeni vzgojni stil uporabljajo predvsem starši, ki bi se radi izognili svojim starševskim dolžnostim in zato zanemarjajo svoje otroke. Starši z zanemarjajočim vzgojnim stilom se pogosto izogibajo dvosmerni komunikaciji s svojimi otroci, kar jim onemogoča poznavanje čustev in prepričanj svojih otrok (Lamborn idr., po Jurič, 2009).

3.3.3 Avtoritativni, demokratični vzgojni stil

Sodobno pojmovanje otrokovega razvoja, iz katerega izhaja avtoritativni vzgojni stil, kaže na to, da je v začetnih fazah otrokovega razvoja potrebna jasna in prepoznavna avtoriteta, ki se mora v skladu z otrokovim osamosvajanjem »umikati« iz njegovega razvoja. Pri tem je pomembna zlasti faza po podreditvi željam drugega, ko mora otrok storiti to, kar za njegovo dobro sporočajo odrasli/starši. Otroku naj bi upošteval odrasle/starše, saj še ne zna samostojno presoditi, kaj je prav in kaj narobe, vendar pa obstajajo nevarnosti, ki jih za človekovo svobodo predstavlja podrejanje avtoriteti. Kroflič (1997, po Peček Čuk in Lesar, 2009) s svojim konceptom samoomejitve avtoritete natančneje opredeli, kako naj starši vzgajajo otroka, da lahko preseže podreitev avtoriteti in doseže samostojnost; starši naj pri otroku spodbujajo širjenje socialnih stikov z vrstniki in drugimi osebami, spodbujajo otrokovo moralno in miselno osamosvajanje s spodbujanjem samostojnega iskanja ustreznih etičnih rešitev tako, da mu omogočajo iskanje lastnih načinov reševanja moralnih problemov in dilem. Prav tako je nujno, da starši otroka postopoma vključujejo v procese dogovarjanja in odločanja o skupnih pravilih bivanja in reševanja medosebnih problemov. Temelje moralnosti moramo vedno intenzivneje iskati v sposobnosti iskanja skupnih interesov v vsaki novi situaciji in ne v stalnih, na navadah avtoritete utemeljenih oblikah vedenja (Kroflič, 1997, po Peček Čuk in Lesar, 2009). Spodbujanje otrokovega razumevanja problemov nam omogoča uresničiti te visoke cilje moralne vzgoje in težav, povezanih z zagotavljanjem prostora lastne svobode, seveda pa ne na račun omejevanja svobode drugega (Kroflič, 1997, po Peček Čuk in Lesar, 2009). Kroflič (po Peček Čuk in Lesar, 2009) problem otrokove volje razume v tem, da je otrokova volja na začetku spontana, torej ni podrejena nobeni zakonitosti, in je tako sposobna izvesti tudi negativna dejanja, zato jo je potrebno na začetku, dokler otrok še ni sposoben z razumom usmerjati

svoje energije, »krotiti« tudi s pomočjo discipliniranja. Starši, pri katerih prevladuje avtoritativni vzgojni stil, verjamejo, da je otroku potrebno postaviti meje in ga pripraviti, da se bo zavedal vpliva drugih ljudi, ki lahko vzpodbujajo in/ali zavirajo njegovo delovanje v družbi. Skladno z načeli avtoritativnega vzgojnega stila morajo biti starši in vzgojitelji sposobni prevzeti vlogo tistega, ki razjasnjuje, načrtuje meje in jih uveljavlja. Zato je pomembno, da se starši potrudijo in si vzamejo čas za razumljivo pojasnjevanje učinkov otrokovega vedenja, npr. zakaj je otrokovo ravnanje nesprejemljivo in kako le-to vpliva na bližnje ljudi in stvari. Zagovorniki avtoritativnega vzgojnega stila verjamejo, da mora otrok postopoma prevzemati polno odgovornost za svoja dejanja in da zato potrebuje aktivnega starša, ki mu na dostopen, prijazen, razumevajoč in hkrati strog, predvsem pa dosleden in zahteven način sporoča, kaj je prav in kaj ni (Peček Čuk in Lesar, 2009). Za avtoritativni vzgojni stil je torej značilno prepletanje zahtevnosti in odzivnosti, v njem prevladuje dvosmerna komunikacija in prava avtoriteta staršev, ki vključuje recipročen odnos med starši in otroki (Lepičnik Vodopivec, 2007). Prav tako je pri tem vzgojnem stilu ključno obojestransko spoštovanje staršev in otroka, saj le tak način omogoča, da starši otroke vzgojijo v zrele in samostojne osebnosti. Tako morajo starši otroku dati jasno vedeti, kje so meje, kaj se sme in kaj ne. S tem, ko mu omogočijo, da spozna norme, pravila in vrednote, mu dajejo občutek varnosti, ki ga otrok potrebuje. Hkrati je pomembno, da tudi otrok v okviru svojih zmožnosti sodeluje pri nekaterih odločitvah, saj se na ta način postopno uči odgovornosti. Starši otroku reševanja problemov ne smejo kar prepustiti, pač pa mu stojijo ob strani in mu pomagajo pri sprejemanju odločitev. Ko se otroci odločijo za enega od načinov reševanja problemov, jim je prav tako potrebno pustiti, da doživijo tako pozitivne kot tudi negativne posledice svojih dejanj, ne glede na to, kako težko je to za starše. Če so jim te izkušnje odvzete, so jim s tem odvzete tudi možnosti, iz katerih bi se lahko nečesa naučili. Proces učenja odgovornosti je naporen, prav tako lahko vzame veliko časa in zahteva veliko potrpljenja (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000). Raziskave kažejo, da so otroci, ki so svoje starše označili kot avtoritativne, dosegli najvišje rezultate v samozaupanju, usmerjenosti k delu in socialnih veščinah, medtem ko so imeli v najmanjši meri izraženo problemsko vedenje (Steinberg idr., 1994, po Jurič, 2009). Na osnovi omenjenega lahko zaključimo, da avtoritativni stil vzgoje pozitivno vpliva na različne vidike otrokovega življenja.

4 POVEZAVA MED PARTNERSKO NAVEZANOSTJO STARŠEV IN NJIHOVIMI VZGOJNIMI STILI OTROK

Rezultati raziskav (Levy idr., 1998, Žuvela, 2004) so pokazali, da predvsem starši z varno navezanostjo, za katero je značilno razmeroma veliko sprejemanja znotraj družinskih odnosov, uporabljajo avtoritativni stil vzgoje, za katerega so značilne jasno postavljene meje otrokom, hkrati pa skrb in upoštevanje otroka pri odločitvah. Skladno z navedenim tudi Jurič (2009) ugotavlja, da varen odnos navezanosti poleg drugih pomembnih lastnosti staršev pomembno prispeva k uporabi avtoritativnega stila vzgoje, ki otroku v največji meri omogoča zdrav osebnostni, čustveni ter socialni razvoj.

Po drugi strani pa starši, za katere so značilne strogost, nedostopnost in anksioznost v partnerskih odnosih in so v odnosih s svojimi starši razvili predvsem preokupiran oz. anksiozno-ambivalenten stil navezanosti, pogosteje kot varno navezani uporabljajo avtoritarni vzgojni stil pri vzgoji otrok.

Skladno s predhodno navedenim Jurič (2009) v raziskavi ugotavlja, v kolikšni meri se povezanost med partnerjema, ki jo je ugotavljal preko visokega/nizkega izražanja anksioznosti v odnosu in preko pokazateljev bližine/izogibanja med partnerjema, povezuje z uporabo vzgojnih stilov pri otrocih. Rezultati omenjene raziskave so pokazali, da so starši, ki imajo v partnerskem odnosu nizko izraženo anksioznost in izogibanje partnerju, svoje otroke vzgajali v večji meri avtoritativno, torej z večjo mero topline, sprejemanja, čustvene bližine in jasnih omejitev. Starši, ki so v odnosu izražali večjo mero anksioznosti (so poročali, da dvomijo vase, da jih je strah pred zapuščenostjo in so izražali nezaupanje drug drugemu), so izbrali predvsem avtoritaren stil vzgoje, pri čemer so bili do svojih otrok bolj čustveno hladni, kritični ter zahtevni. V raziskavi je bilo ugotovljeno, da sta avtoritativni in permisivni vzgojni stil pogosteje zastopana pri materah kot pri očetih, nasprotno pa je avtoritarni vzgojni stil v večji meri zastopan pri očetih (Jurič, 2009).

Rholes s sodelavci (1997) v svoji raziskavi ugotavlja, da imajo osebe z izogibajočim stilom navezanosti različna prepričanja o sebi, svojih bodočih otrocih in starševstvu. Ta prepričanja lahko spodbujajo vedenje, ki lahko ogrozi varne odnose med starši in otroci. Natančneje, osebe, ki se poglobljenim odnosom največkrat izognejo, lahko izberejo tudi razmeroma stroge disciplinske prakse pri vzgoji otrok. Nagnjeni so k temu, da se hitro razburijo, ko so z otroki, prav tako menijo, da toplina ni ključna za odnose z otroki, prav tako pa tudi verjamejo, da niso sposobni dobre čustvene povezave s svojimi otroki. Poleg tega osebe z izogibajočo partnersko navezanostjo pričakujejo, da ne bodo znali poskrbeti za dojenčka, pričakujejo, da bodo njihovi otroci prav tako kazali izogibajoče vedenje do drugih, kot tudi druga vedenja, ki kažejo na izogibajočo navezanost, in pričakujejo, da bodo njihovi otroci razmeroma neljubeči. Osebe z izogibajočim stilom navezanosti pogosto ne izražajo želje, da bi imele otroke. Ker izogibajoč stil navezanosti in slog

starševstva vključujeta neodzivnost staršev, oddaljenost, ravnodušno ali kaznovalno vedenje, je verjetno, da starši otroku ne omogočajo varnega odnosa in v njihovi vzgoji najverjetneje prevladujeta avtoritaren in permisiven vzgojni stil. Z omenjenima stiloma starševstva se starši »izogonejo« navezanosti na otroka, kar pa za otrokov razvoj ni ugodno. Oseba z izogibajočim stilom navezanosti izraža razmeroma nizko raven zavezanosti k starševski vlogi predvidoma tudi zaradi začetne negotovosti v odnosu do otrok, saj jih je strah bližine. Mnogi starši z izogibajočim stilom navezanost ne kažejo, da otrok ne želijo imeti, ampak izražajo le manjše zanimanje za skrb zanje (Rholes idr., 1997).

Rholes s sodelavci (1997) v raziskavi ugotavlja, da podobno kot osebe z izogibajočim stilom navezanosti tudi osebe z ambivalentnim stilom navezanosti od otrok zahtevajo disciplino, v odnosu z otrokom pa ne izražajo dovolj topline. Ambivalentno navezani starši si (za razliko od izogibajoče navezanih) pogosto želijo oblikovati tesne, ljubeče odnose s svojimi otroki, vendar z njimi ne zmorejo ohraniti bližnjih odnosov, dvomijo pa tudi v svoje sposobnosti za starševsko vlogo. Tudi otroci staršev z ambivalentno navezanostjo prepoznajo ambivalenten odnos staršev do njih. Starši z izrazitim ambivalentnim stilom navezanosti najpogosteje ne uporabijo avtoritativnega vzgojnega stila, ampak tako kot starši z izrazitim izogibajočim stilom podpirajo strogost in disciplino, odnos med staršem in otrokom pa vključuje nižjo stopnjo topline; lahko jim primanjkuje zaupanja v svoje starševske sposobnosti (Rholes idr., 1997).

5 SKLEP

Področje teorije navezanosti je pomembno in razmeroma raziskano področje v psihologiji. Družina je temelj razvoja vsakega posameznika, saj pomembno prispeva k sooblikovanju njegove osebnosti, vpliva na oblikovanje njegovih vrednot, navad, norm in s tem (so)oblikuje posameznikovo življenje. V družini pa so najpomembnejši prav odnosi med starši in otroki. V delu smo osvetlili pomen partnerske navezanosti za izbiro vzgojnega stila otrok.

Navezanost je dinamični proces, ki se vzpostavi že v prvem letu posameznikovega življenja in mu omogoča razvoj s tem, da zagotavlja čustveno podporo, ki je potrebna za zdravo avtonomijo in povezanost kljub občasnim napetostim v odnosih. Ta omogoča, da otroci preko svojih staršev zadovoljujejo svoje temeljne potrebe, ki jim omogočajo preživetje in razvoj, dokler ne dosežejo samostojnosti. Navezanost se vzpostavi že v prvem letu posameznikovega življenja in se nadalje oblikuje vsaj do odraslosti, vpliva pa na njegov odnos s starši in drugimi ljudmi, predvsem pa partnerji, do konca njegovega življenja. Teorijo navezanosti sta razvila otroški psihiater in psihoanalitik John Bowlby ter njegova sodelavka, psihologinja Mary Ainsworth, in stile navezanosti v otroštvu razdelila na varno, izogibajočo, ambivalentno in dezorganizirano navezanost. Od vzorca komunikacije med staršem in otrokom je odvisno, katero od strategij navezanosti bo otrok razvil. Navezanost ni omejena samo na otroštvo, pač pa se nadaljuje skozi celo življenje, jedrne značilnosti stilov navezanosti v otroštvu ostajajo sorazmerno stabilne skozi vse življenje.

Tako poznamo varen stil navezanosti in ne-varne stile navezanosti. Med slednje prištevamo preokupiran, odklonilno-izogibajoč in plašljivo-izogibajoč stil navezanosti. Za varen stil navezanosti so značilni spoštovanje, zaupanje, intimnost in čustvena bližina s partnerjem v partnerskem odnosu ter pozitivno medosebno vrednotenje tako sebe kot tudi drugih. Za preokupiran stil navezanosti sta značilna nizko samovrednotenje in visoko vrednotenje drugih. Pri plašljivo-izogibajočem stilu sta značilna tako nizka samopodoba kot tudi nizko vrednotenje drugih, pri odklonilno-izogibajočem stilu, pa sta značilna pozitivna samopodoba in negativno vrednotenje drugih.

Navezanost staršev pa lahko, sodeč po raziskavah, vpliva tudi na njun vzgojni stil. Ko govorimo o vzgoji, govorimo o namerni, načrtni in zavestni dejavnosti, ki je usmerjena k doseganju določenih norm, vrednot in ciljev. Vzgoja lahko vpliva na razvijanje otrokovih potencialov, spodbuja moralno in sprejemljivo vedenje, največji vzgojni vpliv pa ima družina, vendar se s spreminjanjem družbe spreminjajo tudi metode in postopki, ki jih pri

vzgoji zagovarjamo in cilji, ki jih z vzgojo želimo doseči. Tako lahko vzgojni stil pomembno prispeva k otrokovemu razvoju. Poznamo avtoritarni oz. represivni vzgojni stil, permissivni vzgojni stil, ki ga nekateri avtorji razdelijo še na popustljivi in zanemarjajoči vzgojni stil in avtoritativni oz. demokratični vzgojni stil. Rezultati raziskav so pokazali, da bodo predvsem starši, ki so oblikovali varno navezanost, pri svojih otrocih pogosteje uporabili avtoritativni vzgojni stil, torej bodo vzgajali svoje otroke z večjo mero topline, sprejemanja, čustvene bližine, vendar tudi z jasnimi omejitvami in prepoznavno avtoriteto, ki se umika iz vzgoje ustrezno z otrokovim osamosvajanjem. Starši, pri katerih prevladuje anksiozno-ambivalenten stil navezanosti, bodo pri vzgoji svojih otrok uporabljali predvsem avtoritarni vzgojni stil, torej s strogimi disciplinskimi praksami, brez topline v odnosu do otrok, z veliko kritike, nadzora in nezaupanja do otrok, kar lahko otroka privede do prepričanja lastne nezmožnosti reševanja problemov, nesamostojnosti, plahosti ali upiranja vsakršni avtoriteti. Starši s prevladujočim izogibajočim stilom navezanosti bodo pri vzgoji otrok pogosteje izbrali bodisi avtoritarni bodisi permissivni vzgojni stil, za katerega je značilna velika mera svobode pri odločanju, malo vzgojnega posredovanja in nadzora, saj so prepričani, da kazen ogroža razvoj otrokove avtonomije, zatira njegove ustvarjalne potencialne in individualnost, kar pa lahko privede do nekonstruktivnega vedenja v odrasli dobi in posledično lahko ti posamezniki občutijo strah pred samostojnostjo.

Namen zaključne naloge je bil ugotoviti, ali je stil navezanosti staršev pomemben za izbiro vzgojnega stila. Pomembno je omeniti, da so se povezave med navezanostjo staršev ter njihovimi vzgojnimi stili pokazale kot pomembne, a razmeroma nizke, kar nakazuje na sicer pomembno povezanost med partnersko navezanostjo staršev in izbiro vzgojnega stila njunih otrok, vendar lahko na to vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so osebne lastnosti tako staršev kot tudi otrok, njihova stališča in vrednote, pa tudi kulturno ozadje, ekonomske in demografske značilnosti idr. To področje bi bilo smiselno še bolj raziskati in razširiti, saj je raziskav s tega področja razmeroma malo. Prav tako bi bilo zanimivo raziskati, ali stili navezanosti vplivajo na izbiro partnerja in kateri od partnerjev s svojim stilom navezanosti pomembneje vpliva na izbiro vzgojnega stila otrok.

6 VIRI

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. in Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A Psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Bartholomew, K. in Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a fourcategory model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 226-244.

Benoit, D. in Parker, K. C. H. (1994). Stability and Transmission of Attachment across Three generations. *Child Development*, 65, 1444-1456.

Bowlby, J. (1991). *Attachment and loss: Vol.1. Attachment*. London: Penguin Books.

Cordova, R. L. in Scott J. V. (2002). The Influence of Adult Attachment Styles in the Association Between Marital Adjustment and Depressive Symptoms. *Journal of Family Psychology*, 16 (2), 199-208.

Cugmas, Z. (2003). *Narisa sem sonce zate: izbrana poglavja o razvoju otrokove navezanosti in samozaznave*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.

Čaćinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čaćinovič Vogrinčič, G. (1995). Pomembna variabla raziskovanja v psihologiji družine: pravica do resničnosti. *Psihološka obzorja*, 4 (4), 45-54.

Gostečnik, C. (2009). *Me imata kaj rada*. Ljubljana: Brat Frančišek: Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, C., Pahole, M. in Ružič, M. (2000). *Biti mladostnikom starši*. Ljubljana: Brat Frančišek: Frančiškanski družinski inštitut.

Hazan, C. in Shaver, P. R. (1987), Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5: 1-22.

Jurič, S. (2009). Povezanost partnerske navezanosti staršev z njihovimi vzgojnimi stili. *Psihološka obzorja*, 18 (1), 63-87.

Lepičnik Vodopivec, J. (2007). *Kako starši doživljajo vzgojo v družini: vzgojni stili v družini danes*. *Sodobna pedagogika*, 37 (7), 182-195.

Lepičnik Vodopivec, J. (1996). *Med starši in učitelji ni mogoče ne komunicirati*. Ljubljana: Misch, Oblak, Schwarz.

Levy, K. N., Blatt, S. J. in Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and parental representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 407-419.

Liotti, G. (1992). Disorganized/disoriented attachment in the etiology of the dissociative disorders. *Dissociation*, 4, 196-204.

Mikulincer, M. (1995). Attachment style and the mental representation of the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1203-1215.

Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.

Musek, J. (2005). *Psihološke dimenzije osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.

Peček Čuk, M. in Lesar, I. (2009). *Moč vzgoje: sodobna vprašanja teorije vzgoje*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Poljšak Škraban, O. (2007). Pojmovanja "normalnosti" procesov v družini. *Socialna pedagogika*, 11 (2), 189-212.

Praper, P. (1996). *Razvojna analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.

Putnam, S. P., Sanson, A. V. in Rothbart, M. K. (2002). Child Temperament and Parenting. Bornstein, M. H. (ur). *Handbook of Parenting Volume 1 - Children and Parenting*. (str. 255-278). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Rholes, W. S., Simpson, J. A. in Orina, M. M. (1999). Attachment and anger in an anxiety-provoking situation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 940- 957.

Rholes, S. W., Simpson, J. A., Blakely, B. S., Lanigan, L. in Allen, E. A. (1997).
Adult attachment styles, the desire to have children, and working models of parenthood.

Siegel, D. J. (1999). *The developing mind. Toward a neurobiology of interpersonal experience*. New York: The Guilford Press.

Žuvela, B. (2004). Affective bonding of adolescents in partner relationships. *Facta Universitatis: Philosophy, Sociology and Psychology*, 3(1), 83–97.

Žvelc, G. (2011). *Razvojne teorije v psihoterapiji: integrativno model medosebnih odnosov*. Ljubljana: IPSA.